

Galvenie lietuviešu diasporas arhīvu saglabāšanas uzdevumi un problēmas Lietuvas Emigrācijas institūtā

Linas Saldukas

Lietuvas Emigrācijas institūts

Lietuvas Emigrācijas institūts ir sabiedriska bezpeļņas organizācija, kura dibināta 2000. gada martā. Tās dibinātāji bija Vitauta Magnus Universitāte un Kauņas pašvaldība. Institūta galvenās funkcijas ir šādas: lietuviešu diasporas un tās kultūras, politisko un sociālo aktivitāšu izpēte; vēsturiskā materiāla un grāmatu vākšana no diasporas organizācijām un iestādēm vai privātpersonām, kuras aktīvi iesaistās diasporas aktivitātēs; manuskriptu un publikāciju glabāšana, sistematizēšana un sagatavošana izmantošanai pētniecības nolūkos; informācijas vākšana par citiem centriem, kuri pēta lietuviešu diasporu, kā arī manuskriptu un publikāciju apkopošana un vispārīga diasporas publikāciju kataloga veidošana. Institūta dibināšanai Vitauta Magnus Universitātē bija ļoti simboliska nozīme. Šī universitāte tika slēgta 1950. gadā, pakļaujoties padomju iestāžu spiedienam, jo tās uzskatīja, ka divas universitātes ir pārāk daudz naidīgajai Lietuvai, un darbību turpināja tikai Viļņas Universitāte. Igaunijā situācija bija atšķirīga - universitāte bija Tartu priekšrocība, jo galvaspilsētā Tallinā universitātes nebija. Vitauta Magnus Universitāte atsāka savu darbību tikai 1989. gadā ar lielu lietuviešu emigrantu atbalstu, kuriem bija dārgas atmiņas par savu universitāti un bijušo galvaspilsētu Kauņu. Daži emigranti, kuri nolēma atgriezties tēvzemē, atveda sev līdzīgas vērtīgas kolekcijas un arhīva materiālus.

Lietuvas Emigrācijas institūts apkopo un pēta lietuviešu diasporas arhīva materiālus. Pētniecība ir viens no institūta galvenajiem uzdevumiem, un šajā ziņā tas Lietuvā ir unikāls institūts. Tā kā institūta darbs ir neatņemama universitātes studiju procesa sastāvdaļa, tas ir interesants vēstures, literatūras un politoloģijas studentiem. Arhīva visbiežākie apmeklētāji ir gan studenti, gan profesionāli pētnieki. Katru gadu vairāki studenti izstrādā bakalaura vai maģistra darbus par lietuviešu emigrantu problēmām. Izmantojot Lietuvas Emigrācijas institūta arhīva materiālus, ir uzrakstītas un veiksmīgi aizstāvētas vairākas disertācijas filozofijas doktora grāda iegūšanai. Kopumā studijas ir vairāk vai mazāk saistītas ar tā saukto "DP paaudzi", jo gandrīz visi arhīva materiāli tika savākti pēc Otrā pasaules kara. Ir skaidrs, ka šī paaudze bija ļoti izglītota un tās pārstāvju dzīve politiskā un kultūras ziņā bija daudz aktīvāka, salīdzinot ar iepriekšējām paaudzēm pirms un pēc Pirmā pasaules kara. Tādēļ kultūras un vēstures mantojums bija ļoti bagātīgs un nozīmīgs. Diemžēl tā iemesla dēļ, ka trūkst informācijas par situāciju pirms Pirmā pasaules kara, ir mazākas iespējas izpētīt tās paaudzes sarežģīto dzīvi, kura pameta Lietuvu šajā laikā. Lielākā problēma ir tā, ka daudzi materiāli tika pazaudēti uz visiem laikiem ASV, Kanādā un jo īpaši Dienvidamerikas valstīs, kur daži no visvērtīgākajiem dokumentiem tika vienkārši izsviesti atkritumos. Protams, ka visi materiāli netika pazaudēti, daži ir saglabāti ASV un citu valstu arhīvos, kur tie vēl joprojām gaida pētnieku uzmanību. Tomēr laika trūkums vai finansiālas problēmas kavē pētniecību ārvalstīs. Institūta bagātīgā bibliotēka palīdz studentiem un pētniekiem izstrādāt darbus un sagatavot rakstus. Daudzas retas politoloģijas, tiesību zinātņu, vēstures un citu zinātņu grāmatas ir atrodamas Aleksandra Stromas (Aleksandras Stromas) un Bronūs Kvikļa (Bronius Kviklys) bibliotēku kolekcijās.

Kā jau tika minēts iepriekš, Lietuvas Emigrācijas institūts lepojas lielākoties ar kolekcijām, kuras izveidotas pēc Otrā pasaules kara. Tajās atrodas vērtīgi arhīva materiāli, kurus ir apkopojušas un institūtam ziedojušas tādas personības kā Lietuvas Republikas Prezidents Valds Adamkus, pazīstamais žurnālists Bronūs Kviklis (Bronius Kviklys), bijušais Pasaules Lietuviešu kopienas priekšsēdētājs Vitauts Kamants (Vytautas Kamantas), pasaulē pazīstamais politologs Aleksandrs Stroms (Aleksandras Stomas), pazīstamais vēsturnieks Alfrēds Ēriks Senns (Alfred Erich Senn), sociologs Vitauts Kavolis (Vytautas Kavolis), kā arī Francijas Lietuviešu kopiena un citas privātpersonas un organizācijas. Institūts bija pirmais no lietuviešu arhīvu iestādēm, kas pirms desmit gadiem sāka veidot manuskriptu elektronisko katalogu. Pašlaik katalogā ir vairāk kā 25 000 ierakstu un to skaits turpina pieaugt ar katru dienu. Nākotnē ir plānots padarīt šo katalogu pieejamu jebkuram interesentam visā pasaulē ar interneta starpniecību.

Ar problēmām institūts sastopas, arī apkopojot arhīva materiālus. Daži no lietuviešiem, kuri dzīvo ārvalstīs, vēl joprojām baidās vest savas kolekcijas uz Lietuvu; daži no viņiem ziedo savus arhīva materiālus dažādiem vietējiem Lietuvas muzejiem. Gandrīz katrā Lietuvas novadā ir kāds etnogrāfiskais muzejs, kas, protams, ļoti lepojas, saņemot jaunas arhīva kolekcijas vai grāmatas no kāda emigranta, kurš dzimis attiecīgajā novadā. Bet tas rada daudz problēmu pētniekiem. Nav viegli apmeklēt visus Lietuvas etnogrāfiskos muzejus, meklējot kādu konkrētu grāmatu, publikāciju vai dokumentu, jo īpaši tādēļ, ka neeksistē vienots arhīva materiālu katalogs. Lietuvas Emigrācijas institūts nepretendē uz visām diasporas kolekcijām, bet to koncentrēšana lielākajās bibliotēkās un muzejos būtu parocīgāka pētniekiem un ļautu paplašināt pētījumus par lietuviešu emigrantiem.

Lietuviešu bibliotēkas un arhīvi darbojas arī ārvalstīs. Lielākās un nozīmīgākās no tām ir Pasaules lietuviešu arhīvs Čikāgā, Amerikas lietuviešu kultūras arhīvs Putnamā, Konektikutā, un Kultūras institūta arhīvs Vācijā. Šīs bija nozīmīgākās vietas, kur ilgu laiku glabājās lietuviešu diasporas arhīva materiāls. Pašlaik situācija mainās, jo no Lietuvas aizplūst jauns ekonomisko emigrantu vilnis, kurus maz interesē kultūras mantojums. Dažu šo emigrantu vienīgais mērķis ir nopelnīt pēc iespējas vairāk naudas un atgriezties Lietuvā vai iegūt labklājību ASV. Šādos apstākļos dažiem lietuviešu arhīva materiāliem ārvalstīs draud pazušana pienācīgas glabāšanas un zinātnieku intereses trūkuma dēļ. Tādējādi kļūst skaidrs, kādēļ nākotnē ir plānots nogādāt arhīva materiālus Lietuvā. Papildus tam jārisina arī Amerikas lietuviešu vecākās paaudzes psiholoģiskās barjeras problēma. Lietuvas Emigrācijas institūts jau ir sastapies ar šīm problēmu, mēģinot nogādāt dažas vērtīgas kolekcijas Lietuvā.

Lietuvas Emigrācijas institūts organizē arī tikšanās ar emigrantiem – privātpersonām un to organizācijām. Vismaz reizi mēnesī institūts organizē īpašas tikšanās un diskusijas ar dažādu valstu lietuviešu kopienu pārstāvjiem, kuras var apmeklēt profesionāļi, studenti un citi interesenti. Kopā ar citiem universitātes departamentiem institūts organizē konferences un seminārus, kuros apskata atsevišķus lietuviešu diasporas vēstures un literatūras jautājumus. Institūts pievērš lielu uzmanību lietuviešu emigrantu sabiedriskajai darbībai, kura ir bijusi īpaši aktīva. Neviens nevar noliegt ārzemēs esošo Lietuvas politisko spēku nozīmi cīņā par Lietuvas neatkarību, kas bija iespējama tikai brīvajā pasaulē. Visi politiskie spēki, izņemot komunistus, veica politisko darbu Lietuvas brīvības labā savā veidā; galvenā problēma bija politisko oponentu pazemošana. Šo cīņu atbassis sasniedz Lietuvas Emigrācijas institūtu vēl šodien. Neitralitātes saglabāšana, atrodoties starp bijušajiem politiskajiem oponentiem, reizēm ir ļoti grūts, bet nepieciešams institūta uzdevums. Piemēram, ja tiek organizēta konference, lai pētītu kādu no politiskajiem strāvojumiem, ir jāorganizē arī pretējam politiskajam spēkam veltīta konference. Ar šo pašu politisko cīņu jāstopas arī, iegūstot jaunas kolekcijas. Dažreiz lietuviešu emigranti institūtā

ierodas ne tikai tādēļ, lai noskaidrotu kārtību un noteikumus attiecībā uz arhīva kolekcijām, bet arī lai noskaidrotu citu ziedotāju politisko orientāciju.

Lietuvas Emigrācijas institūts ir cieši saistīts ar divu politisko spēku senajām tradīcijām. Katru vasaru liberālās organizācijas "Sanatra – Sviesa" leģendāro konferenču organizēšanā piedalās arī institūts un tās ir ļoti populāras. Sadarbībā ar lietuviešu kopienu Vācijā tika organizēta Eiropas lietuviešu pētījumu nedēļa, kas ir sena Eiropas lietuviešu kristīgā politiskā spēka tradīcija. Šai sadarbībai bija ne tikai liela loma cīņā par Lietuvas neatkarību, bet tādējādi 50 gadu garumā tika arī popularizēta ideja par demokrātisku un vienotu Eiropu. Vēl vairāk – šī sadarbība palīdzēja popularizēt institūtu kā demokrātisku un atvērtu iestādi dažādu politisko spēku kolekcijām un idejām.

Institūta zinātnes darbinieki ir aktīvi arī publikāciju jomā. Viņu mērķis ir nodrošināt, lai viss nozīmīgais lietuviešu diasporas mantojums, kurš glabājas institūtā, būtu pieejams lasītājiem ne tikai Lietuvā, bet arī lietuviešiem visā pasaulē. Lai veiktu šo uzdevumu, tika izveidota īpaša rakstu krājumu sērija "The Archive of Exodus" ("Emigrantu arhīvs"). Pirmajā sējumā tika ietverta pirmskara Lietuvas Prezidenta Antana Smetonas (Antanas Smetona) korespondence pēc Lietuvas atstāšanas 1940. gadā. Pārējie sējumi, kuros ietverti citi nozīmīgi materiāli, tika publicēti lietuviešu un angļu valodās.

Nobeigumā jāpiebilst, ka Lietuvas Emigrācijas institūts ir kļuvis par nozīmīgu lietuviešu diasporas arhīvu tīkla sastāvdaļu. Tā ir unikāla iestāde Lietuvā, kura integrē arhīva materiālus studiju procesā un vēlas kļūt par vienu no galvenajiem pētniecības centriem, pētot ne tikai lietuviešu emigrācijas vēsturi, bet arī jauno, liela mēroga ekonomisko migrāciju. Pēdējā problēma rada jaunus izaicinājumus, un ir nepieciešams uzsākt darbu, lai analizētu tendences un meklētu iespējamus risinājumus.

Tulkoja SIA APLIS.info